

VÅRE TI VIKTIGSTE POLAREKSPEDISJONER

FORSINKET: Nansens rute i drivisen på østsiden og over innlandsisen fram til Godthåb.

Våre ti viktigste polarekspedisjoner

I Nansen-Amundsen-året 2011 kårer Nordlys og Norsk Polarinstitutt de ti viktigste norske polarekspedisjonene. I en serie over ni uker vil vi presentere de ulike ekspedisjonene, som en jury av eksperter har valgt ut.

3

I DAG NR.

NANSEN PÅ SKI OVER GRØNLAND 1888-89

JURYEN: Fra v. professor Robert Marc Friedman, polarekspert Olav Orheim, ekspedisjonsdeltaker Liv Arnesen, polarhistoriker Harald Dag Jølle (leder) og polarhistoriker Susan Barr.

JURYENS BEGRUNNELSE

Ekspedisjonen etablerte forestillingen om at nordmenn kunne levere et vesentlig bidrag i utforskningen av verdens islagte strøk.

Før ekspedisjonen var det en uttalt holdning i Norge at kartlegging av Arktis var så kostbart at det var et ansvar for de store nasjonene. Ekspedisjonen endret denne oppfatningen for alltid. Skituren over Grønland var ikke spesielt lang, den var relativt tilfeldig planlagt og mye kunne ha gått galt.

Den ufrivillige overvintringen på Grønland ble viktig for Nansen og for utviklingen av norsk polarlogistikk. Nansen forsto at innuitene hadde kunnskaper om det arktiske naturmiljøet som var svært verdifulle for polarekspedisjoner.

TIDLIGERE PRESENTERT

4. «Jason» 1892-1893	26.11
5. «Gjøa» 1903-1906	19.11
6. «Maud» 1918-1925	12.11
7. Svalbard 1909	4.11
8. «Fram» 1898-1902	29.10
9. Antarktis 1949-1952	22.10
10. Nordpolen 1990	14.10

En skiekspe

FARE: Ekspedisjonens mest kritiske øyeblikk, drivende på et isflak. Otto Sverdrup holder vakt.

LØRDAG REPORTASJESERIE

Tekst: Asbjørn Jaklin

De driver til havs på et isflak. Brenningene er voldsomme. Samuel Balto fra Karasjok leser høyt fra det nye testamentet og er klar til å dø.

GRØNLAND, ØSTKYSTEN, 20. JULI 1888. Det er tre dager siden skipperen på selfangstskuta «Jason» satte dem av i drivisen, skjøt kanonsalutt og tok farvel med en bekymret mine. Måtte de bare få leve.

Drivisbeltet er ugjennomtrengelig. De er fanget i isen og nå fører strømmen dem feil vei.

Fridtjof Nansen innser at situasjonen er alvorlig. Dagen hadde begynt med at isflaket fikk noen voldsomme dunk. Så revnet det, tvers over, ikke langt fra teltet. De flyttet til et større flak. Men det bærer utover, ikke inn mot Grønlands kyst.

Der ute er det uvær. Larmen øker stadig, fra brenningene som bryter der isen slutter og det åpne havet begynner.

Vil de klare å få de to lettåtene ned fra isflaket uten at de knuses eller fylles av en brottsjø? Vil Nansens skiekspedisjon havarene før den har begynt?

NANSEN SYNES synd på samene, Samuel Balto og Ole Ravna fra Karasjok. De er rekruttert fordi de er spesialister på innlandsklima og kulde. Nå befinner de seg i havsnød, på et isflak der bølger skyller innover. En voll av isklumper og sørpe langs kanten av flaket skjermer litt. Telt, kjelker og utstyr er flyttet til flakets høyeste punkt.

Ole Ravna er den mest pessimistiske. «Sørgelig, vi to var gale som dro fra skipet for å dø her. Det er ikke håp for livet, det store havet blir vår grav,» konstaterte han tidlig.

Nansen kan ikke skjønne hvor samene er blitt av. De har vært borte en lang stund. Det er ikke mange stedene å gjemme seg på isflaket. Til slutt finner han dem i en av lettåtene. Han letter forsiktig på presenningen som ligger over. De er i bunnen, begge to. Balto leser fra Bibelen, på samisk.

DET ER ET vanskelig valg. Hva er verst – å bli på flaket med fare for å bli skyllet av eller sette ut åtene med stor risiko for å bli knust mellom isflak? De har allerede skadet en båt som måtte repareres.

Det meste av dagen er gått. Otto Sverdrup, en 33 år gammel skipskaptein, påtar seg å holde vakt gjennom natten. Balto forblir i båten, de andre legger seg i teltet for å sove. De trenger hvile, kanskje må de ro i dagevis på det åpne havet.

Nansen våkner av at sjøvann bruser utenfor teltveggen, like ved hodet hans. Isflaket husker opp og ned, lyden av brenningene er intens. Nansen hører Sverdrups skritt utenfor, han forventer å bli purret ut hvert øyeblikk.

NANSEN MÅ HA sovnet igjen. Da han våkner er det morgen. Drønnene fra brenningene er svakere. Flaket, som lenge holdt stø kurs mot undergangen, driver nå innover mot Grønlands østkyst igjen.

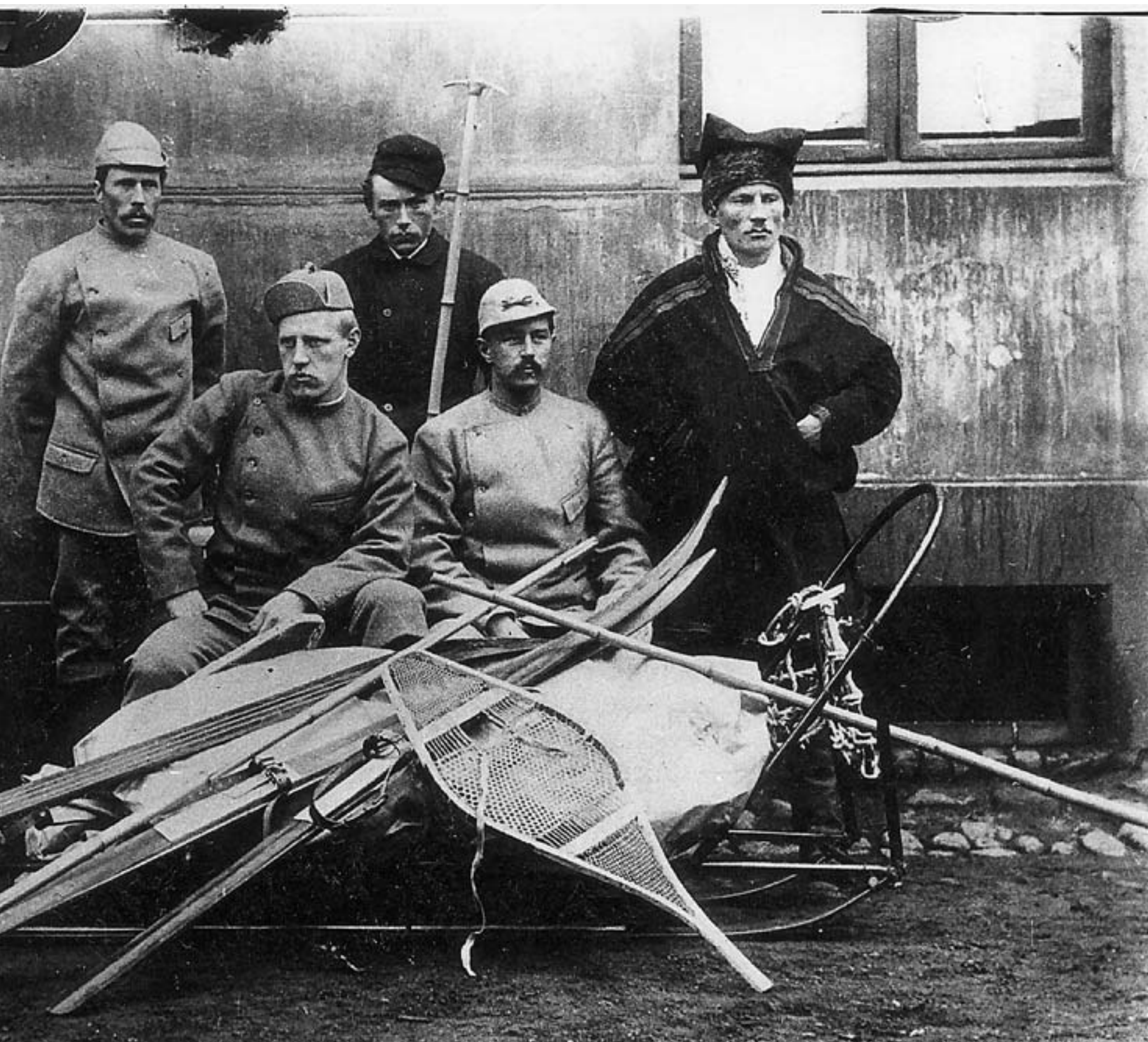
TAPRE MENN FØR AVREISE: Foran Fridtjof Nansen, ekspedisjonens leder og Samuel Balto, Karasjok.

Sverdrup forteller at han flere ganger i løpet av natten var ved teltåpningen for å vekke de sovende. Han ville slå alarm, begynte å hekte av hempene i teltåpningen, men ombestemte seg og så an neste brottsjø. Det viste seg å være et klokt trekk, like før flaket nådde de verste brenningene endret det kurs.

En usynlig hånd berger de seks mennene; Nansen, Sverdrup, Balto, Ravna, premierløytnant Oluf Dietrichson og Kristian Kristiansen, en ung bondegutt fra Steinkjer. De som setter sin lit til Vårherre, blir ytterligere styrket i troen.

FRIDTJOF NANSEN er 26 år, har studert zoologi og er konservator ved Bergens Museum. Han har skrevet to avhandlinger og nylig levert en doktoravhandling om sentralnervesystemet.

edisjon i havsnød

(til venstre) og Oluf Christian Dietrichson, løytnant, hjelpelærer i kroppsvøning og våpenbruk. Bak fra venstre: Ole Nielsen Ravna, Karasjok, Otto Sverdrup, kaptein, Kristian Kristiansen, skogsarbeider

« Skall da virkelig så vakker en natt være viet til undergang? Det synes vanskelig å tro.

Fridtjof Nansen i drivisen

Seks år tidligere hadde han vært på tokt med selfangeren «Viking» for å studere ishavsselenes biologi. Da så han Grønlands kyst for første gang.

«Det var det første skjebnesvangre skritt som førte meg på avveier, bort fra vitenskapens trygge vandring.» skrev han senere. «Jeg så fjellene og breene, og det våknet lengsler i meg,

og uklare planer dreiet rundt i hjernen om å utforske det ukjente indre av dette gåtefulle, isdekte land.»

Planen er å ta seg over den store Grønlandsisen fra øst til vest. Svensken Adolf Erik Nordenskiöld har utforsket deler, men ingen har krysset den. Er det bart land i det indre?

Da Nansens og hans menn endelig kommer seg gjennom

drivisen, må de seile nordover langs land igjen fordi strømmen har ført dem uventet langt sør. Det er tungt arbeid, stadig vekk må de hoppe ut på isen med båthakene for å skyve isflak fra hverandre.

En måned forsinket, den 15. august 1888, kan de endelig ta fatt på den lange skituren.

VÅRE TI VIKTIGSTE POLAREKSPEDISJONER

« Tauet over skulderen skar seg inn i kjøttet og gjorde forferdelig vondt. Huden følte som om den var brent.

Samuel Balto, Karasjok, om slitet med sledene

PLUTSELIG hører de stemmer. To inuitter i kajakk nærmer seg, de smiler og prater, et språk Nansen og hans menn ikke forstår et eneste ord av.

Lenger nord blir de invitert inn i et inuittelt. Bak forheng- et av gjennomslitt tarmskinn slår en intens lukt fra tranlamper og urin, brukt som fettløsende middel, imot Nansen. Han blir stadig mer nysgjerrig på dette folket som bor og lever på en så barsk kyst.

Utendørs går inuittene kledd i varme skinnklær. Når de vender tilbake til teltet, kler de av seg. Nordmennene rødmer da et par unge piker, sammen med unge menn, kommer inn, kler av seg alt og stillferdig finner sine plasser på brisken.

OM KVELDEN 15. august 1888 tar de fatt på oppstigningen til isen. De er tungt lastet, sledene veier 100 kilo, og de stamper i våt snø.

Enkelte steder er det sprekker på kryss og tvers. Likevel går de ikke sammenbundet i tau, det blir for tungvint. De er bundet fast til sleden og kan bare håpe at den blir stående igjen oppe dersom en skulle falle.

ETTERTO dager blir de værfaste i styrtregn og kraftig vind. I tre døgn ligger de i teltet. Det er lite å ta seg til. Balto leser i det nye testamentet. Nansen har meg seg en sjøkalender, en logaritmetabell og en avhandling om Grønlands isfjorder. Utover dette, blir det å høre på teltduken som slår i vinden.

Sverdrup foreslår å dele ut den knappe ukersrasjonen med tobakk før tida for å lette på stemningen. Dietrichson foreslår noe enda mer radikalt, å bruke en rasjon kokesprit til toddy.

Nansen tar spritsaken opp til votering. Ravna, Balto, Kristiansen og Sverdrup stemmer alle for. Dietrichson konstaterer at det er majoritet for toddy.

Men Nansen stemmer nei. «Da presidentens stemme gjør utslaget, er forslaget altså forkastet,» hevder han.

Det nytter ikke hvor mye mennene protesterer på denne merkelige tolkning av de parlamentariske reglene. Nansen er nøye med rasjonene og forsiktig med spriten.

DA UVÆRET GIR SEG velger de å gå om natten, da det er litt bedre føre. De sover om dagen. Da mildværet gir seg, begynner snøen å lave ned.

Etter ti dager er de i 2000 meters høyde. Hvor høyt skal de egentlig? Ingen vet.

Usikkerheten og det fysiske slitet tærer på mennene. Kristiansen bryter ut: «Herregud, at folk kan ville seg så vondt som å gjøre dette!»

Samuel Balto klager også. Sledene må trekkes over svært ujevn is. Først et slit oppover, så deiser den ned. Tauet over skulderen skjærer seg inn i og gjør forferdelig vondt. Huden føles som om den er brent. Nansen kan ikke annet enn å gi Balto rett, det føles som om skulderen har brannskader.

OPPRINNELIG var det Nansens plan å gå til Kristians haab, men underveis endrer han kurs. Han velger en sørligere og kortere rute, til den danske kolonien Godthaab. Men først må de nå vestkysten. Det er vestkysten eller døden. Kanskje når de siste båt før vinteren.

Av teltgulvet og presenninger lager de seil. Sledene bindes sammen to og to. Med god vind klarer de 15 kilometer om dagen.

VINDEN STILNER og etterlater dem til slit og monotone rutiner. Nansen er først oppe om morgenen, han tror ikke at de andre kan rasjonere med kokeapparatet like godt som ham selv. Med rykende varm te purrer han resten. Frokosten inntas i soveposene.

Så er det ut i kulden, rive teltleiren, pakke sledene, legge seg på tauet og få sleden i fart. Etter to timer er det pause og en plate kjøttpulversjokolade. Med en brevvekt fordeler Nansen forsyningene pinlig likt.

Slik går dagene, pauser hver annen time, kjøttsjokolade på brevvekten. Balto sier det alle tenker: «Å, så sattan, hvor langt der er fra kyst til kyst!»

DET ER sommer, men temperaturen når minus 45 på det kaldeste. Likevel er det ikke kulden som plager dem mest. Det er tørsten. Det er ikke vann oppe på isen. Nansen har tatt med

RISIKO: Farten økte da seil ble montert på sledene. Her tegning av farefull seilas over bresprekker i måneskinn.

NATURLIG: Karene rødmet da de ble invitert inn til inuittene. Kvinner og menn gikk nakne innendørs.

noen blikkflasker som de fyller med snø og bærer innerst på brystet. Men den mengden snø som tiner på denne måten, er helt utilstrekkelig. De får ikke mer væske før de slår seg til ro i teltet. Også matrasjonene er knappe, de er alltid sultne.

De ser fram til kvelden, da de kan sette seg i teltet og stirre inn i primusflammen og vente på suppe eller lapskaus.

TO MÅNEDER er gått siden den forlot «Jason». Om morgenen 17. september er rimlaget på innsiden av teltet ikke like massivt.

Fuglekvitte! Stemningen over morgenteen i teltet blir nærmest euforisk. Det må bety at de nærmer seg vestkysten. En kjelke blir satt igjen, de andre rigges sammen to og to for seil. Nansen først, i stor fart, utstyr faller av og må hentes. Det bærer nedover, i flere døgn.

Balto ser bart land først, som en svart flekk i vest. Hurra-rope gjaller. Nansen deler ut kjøttsjokolade, to biter til hver!

VELBERGET NED AV ISEN, mellom et mareritt av sprekker, blir de sjømenn igjen.

Nansen, Sverdrup og Balto begynner å lage båt ved Ameralikfjorden, mens de andre henter utstyr som står igjen oppe. Teltbunnen blir til båtsider. Bambusstenger, skistaver og stenger fra sledene blir spiler, stag og årer. Farkosten er ikke pen, nærmest bare en halv båt, men den bærer to mann.

28. september begynner Nansen og Sverdrup på roturen. De skyter måser og koker suppe, endelig ferskt kjøtt! 2. oktober når de Godthaab, får organisert henting av de øvrige og kan se tilbake på en stor triumf. At siste båt er gått og at de må overvintre hos inuittene, er en skuffelse de kan leve med. Den avtar raskt da karene endelig får sin toddy og hiver seg i dansen med inuittjentene.

Kilder:

Nansen, Fridtjof: *På ski over Grønland. 1961-utgaven.*
Balto, Samuel: *Med Nansen over Grønlandsisen i 1888. Min reise fra Sameland til Grønland.*

Jølle, Dag Harald: *Nansen. Oppdageren. 2011.*

Huntford, Roland: *Fridtjof Nansen. 2003.*

SLIT: Sledene veide 100 kilo og ble dratt av mennene selv fordi

trekkhunder ikke var å få tak i. Temperaturen falt til minus 45. Det største problemet var likevel ikke kulden, men mangelen på vann.

FARKOST: Av teltduken konstruerte Otto Sverdrup (bildet) og Samuel Balto et misfoster av en båt slik at ekspedisjonen kunne nå Godthaab på vestkysten.

Tre mann i hver sovepose

Nansen fikk laget lettere sleder enn tidligere polarekspedisjoner hadde brukt. De var 2,9 meter lange og en halv meter bred. De måtte kunne trekkes av en mann alene fordi Nansen ikke klarte å få tak i trekkhunder,

Sledene ble bygd av seig ask og surret sammen uten nagler som lett kunne brette. Under meiene var det tynne stålplater som kunne skrues av. Med stålplatene på veide sledene knapt 14 kilo. Fullastet rundt 100 kilo.

Alle hadde ski. Nansen hadde også tatt med norske og indianske truger, men få av ekspedisjonens medlemmer ble fortrolige med dem.

Samene var kledd i pesker og bukser av reinskinn. På hodet bar de den karakteristiske luen, med en firkantet pull fylt med ederdun. De øvrige var kledd i flere lag ullklær med vindtøy av bomull ytterst.

Teltet var firkantet og ble reist av to bambusstokker på hver endevegg. Det var delt opp i fem deler, slik at duken kunne brukes som seil på sledene. Golvet viste seg å være mest egnet. Det var tykt nok til å tåle vindpresset. De tynnere sideveggene hadde en tendens til å revne.

Nettene ble tilbrakt i to soveposer av reinskinn. Nansen, Sverdrup og Dietrichson delte den ene posen, Balto, Ravna og Kristiansen den andre. Varmere og lettere

TETLIV: Ekspedisjonen hadde to soveposer av reinskinn som tre mann delte.

enn enkeltposer, mente Nansen som bommet fælt med pemmikanen, en næringsrik kjøttkonserv. Den ble produsert med for lite fett ved en feil og ga stor fetthunger.

Under overvintringen på vestkysten lærte Nansen og hans menn mange tricks fra inuittene. Nansen var imponert over inuittenes tilpasning og ferdigheter med kajakk, der kveitefiske i de små farkostene var høydepunktet. Han skrev detaljert om sitt eskimoliv.

Gjennom vinteren ble samlivet med inuittene og deres kvinner tett og nært, så nært at da mennene endelig dro hjem 4. mai 1889 var det mange som falt i dype tanker.